

JASNA FAKIN BAJEC: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*; Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertationes / Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU), Ljubljana 2011, 327 str.

V današnjem času, ko vsi tako radi operiramo s pojmom dediščine in tradicije, pri čemer sta besedi zlorabljeni ter bolj proizvod naših stereotipnih predstav kot resničnosti, kar dobro argumentira Gérard Lenclud v članku *La tradition n'est plus ce qu'elle était ... Sur les notions de tradition et de société traditionnelle en ethnologie* (1987: 110–123), je knjiga o raziskavah pomenov in ustvarjanju dediščine Jasne Fakin Bajec več kot dobrodošla.

Jasna Fakin Bajec je raziskovanje ustvarjanja dediščine postavila v kraško okolje. Naslov knjige *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine* namiguje na njen temeljni idejni okvir pod vplivom sodobnih postmodernističnih teoretskih refleksij o raziskavah dediščine, ki ne temeljijo na materialnosti, temveč na raziskovanju socialnih praks oziroma procesov, s katerimi ostankom preteklosti pripisujemo nove pomene. V tej metodološki smeri avtorica kronološko raziskuje različne socialne prakse in reprezentacije, v katerih Kraševci pripisujejo elementom preteklosti različne vrednote in pomene. Zanimajo jo različni odnosi do dediščine, interesi, ki prevladujejo pri njeni reprezentaciji in vpliv zgodovinskih sprememb, vendar ne le za sodobnost, tem-

več tudi za preteklost. Knjiga je tematsko razdeljena na uvodna pojasnila o predmetu raziskave in metodološkem okviru, dojemanje preteklosti v času, zgodovinski razvoj pojmovanja dediščine, socialnopolitično in ekonomsko uporabo dediščine na Krasu ter sklepe misli.

Avtorica s teoretskega vidika predstavi različna pojmovanja preteklosti, od premoderne, moderne do postmoderne, kar poskuša aplicirati na zgodovinski razvoj na Krasu, pri čemer je opazno, da se je kovala tako na etnološkem oziroma kulturnoantropološkem kot na zgodovinskem področju, saj med temi vedami spretno krmari. Postmoderni čas označujejo na eni strani kulturna globalizacija, univerzalizacija, macdonaldizacija, hkrati pa tudi lokalizacija z vnovičnim poudarjanjem lokalnega, posebnega. Pri Kraševcih je sodoben preobrat dobro viden, saj jo, medtem ko so še pred tremi desetletji zanemarjali vse, kar je dišalo po preteklosti, zdaj množično raziskujejo, obujajo nekdanje tradicionalne prvine in jih vključujejo v razvojna prizadevanja. Primer uspešne vključitve lokalnega v globalno bi bila tako ideja sodobne ekološko naravnane pasivne hiše, ki gradi na kraških arhitekturnih elementih iz 19. stoletja.

Pri tej vnovični valorizaciji dediščine je prav raziskovanje praks na Krasu pokazalo na temeljno nesoglasje med diskurzi širše javnosti in stroke, pri čemer avtorica izhaja iz Foucaultove ideje o ločitvi diskurza strokovnjakov in javnosti. Temeljno spoznanje raziskovanja, zakaj vaščani Volčjega Gradu tako množično obnavljajo vaško dediščino, je, da je ne obnavljajo le z namenom varovanja preteklih stvaritev ali trženja, temveč zaradi trenutnih življenjskih potreb po druženju, zabavi in medsebojnih pogovorih. V nasprotju s pričakovanji in z razumevanjem strokovnih krogov o ohranjanju dediščine zaradi identifikacijskega in ekonomskega agenta, igra dediščina v skupnosti v prvi vrsti kohezivno vlogo, vlogo medija, ki krepi občutek pripadnosti in mobilizira posameznika v skupnosti. Ugotovitev Jasne Fakin Bajec je treba razumeti kot poduk vsem raziskovalcem in strokovnim delav-

cem, ki raziskujejo dediščino, ne da bi pri tem zares prisluhnili ljudem. Po avtoričinih navedbah je bilo žal doslej največ neuspešnih primerov revitalizacijskih projektov, ki niso bili niti interdisciplinarno naravnani (pri čemer bi moral biti glas vsake stroke enakovreden) niti niso prisluhnili ljudem, ki bi morali s tem strokovnim in političnim diskurzom o dediščini živeti. Kot primer je avtorica analizirala projekt revitalizacije vaškega jedra Štanjela in odgovorila na vprašanje o vzroku neuspeha. Prepoznavga v konfliktnosti pogledov med stroko in domačini; strokovna javnost si namreč ni prizadevala približati stališč in se delno prilagoditi diskurzu prebivalcev Štanjela. Ker hkrati ni dovolila, da bi prebivalci obnovljenim objektom dali uporabno funkcijo (s svojega zornega kota), je doživela upor: ljudje so se iz starega vaškega jedra izselili v novogradnje na obrobju vasi. Podobno konfliktnost diskurzov je opazila tudi v strokovnih razlagah vprašanja, zakaj so Kraševci danes začeli vnovič vrednotiti svojo kamnito dediščino. Čeprav njene raziskave potrjujejo strokovna spoznanja, da so na drugačno vrednotenje kamnite dediščine Krasa vplivali predvsem mestni priseljenci (vikendaši), pa pri tem opozarja, da je (arhitekturna) stroka v svoji kritiki omalovažujočega odnosa domačinov do kraške arhitekturne dediščine spregledala dejstvo, da si ti obnove v nasprotju z neavtohtonimi prišleki/vikendaši že zaradi slabšega gmotnega položaja ne morejo/niso mogli privoščiti. V devetdesetih letih 20. stoletja je na spremembe v dojetanju lastne lokalne dediščine poleg (intelektualnega) védenja in politične moči priseljenec vplival tudi javni diskurz o obujanju nacionalnih in lokalnih posebnosti, ki se je v Sloveniji razmahnil zlasti z vstopom v Evropsko unijo. Medtem ko so tradicionalne elemente kraške arhitekture tujci/priseljenci doživljali z estetskega in nostalgичnega vidika ter pod vplivom pojmovanja »podeželske idile«, so Kraševci v istem prepoznavali nefunkcionalnost in nekdanjo revščino. Raziskovalka ugotavlja, da bodo Kraševci še vedno raje sezidali novo

* Doc. dr. Katja Hrobat Virloget, doktorica etnologije in univ. dipl. arheolog., znanstvena sodelavka na Inštitutu za dediščino Sredozemlja, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče. 6000 Koper, Garibaldijska 1, E-naslov: katja.hrobatvirloget@zrs.upr.si

hišo kot obnovili staro, le da bodo v nov objekt vgradili tradicionalne elemente kraške arhitekture iz 19. stoletja. Medtem ko imajo značilni elementi kraške arhitekture 19. stoletja danes predvsem identifikacijski znak (kamen, kraški portal) in estetski pomen, so bili pred drugo svetovno vojno predvsem funkcionalni. V nekdanji Jugoslaviji so Kraševci nereflektirano sprejeli javni diskurz o prekinitvi s preteklostjo in uvajanju novih materialov, oblik in meril. Vse to je skupaj z industrializacijo pripeljalo do razvrednotenja, kaotičnosti in zatona t. i. kraške arhitekture in krajinskih posebnosti. Avtorica ob pregledu zgodovinskega razvoja opominja na problematičnost uporabe pojma kraška arhitektura.

Raziskovalka tako na teoretski kot praktični ravni raziše vse z dediščino povezane temeljne pojme in njihov razvoj vse od nastanka do pojmovanja materialne in nematerialne razsežnosti, prek dediščine kot socialne prakse in diskurza o dediščini, poleg tega dediščino analizira v odnosu do neločljivih kolektivnih spominov in tradicij. Teoretski okvir Stuarta Halla je za Jasno Fakin Bajec oporno teoretsko jedro, predvsem izhaja iz njegovih idej o procesih oziroma kulturnih praksah, ki oblikujejo spreminjajoče se pomene prvin dediščine v sodobnosti. Pomeni dediščine so tako vsakič znova izpogajani, krožijo v istem času ter odgovarjajo na novo nastale situacije. Tako s pomočjo raziskav različnih pome-

nov elementov preteklih prvin, ki jim jih Kraševci pripisujejo skozi zgodovinski razvoj, spoznava, da se je s spreminjanjem kraške krajine, katere elemente so Kraševci uporabljali kot identifikacijski znak (kamen, bor, burja, arhitektura itd.), spreminjal tudi pomen kraške identitete. Raziskovanja socialnopolitične in ekonomske (turistične) uporabe dediščine na Krasu potrjujejo spoznanja, da je treba raziskovanja dediščine vpeti v širše družbenopolitične okvire, saj se retorika avtentičnosti (ki je problematična za stroko), identitete in dediščine vedno pojavi ob večjih družbenopolitičnih in ekonomskih spremembah.

Opazke vredno opažanje, ki pa ga avtorica ni navedla v sklepnih mislih, je pojmovanje tradicije pri Kraševcih. V pogovorih se namreč kaže razumevanje tradicije v kontekstih spreminjanja in inovacije, kar se povsem ujema s sodobnim strokovnim razumevanjem tradicije kot nasprotja statičnosti. Pa vendar avtorica opaža, da se tako sodobno pojmovanje tradicije Kraševcev ne ujema z njihovimi dejanji. Ker se mi zdi spoznanje o konfliktu med pojmovanjem tradicije in z njo povezano prakso odlično opažanje, ki ga lahko pripišemo njenemu tesnemu etnografskemu delu z ljudmi, se mi zdi škoda, da tega ne utemelji dovolj oziroma da temu konfliktu ne posveti več prostora.

Knjiga Jasne Fakin Bajec je izredno zanimivo in provokativno branje za vse razi-

skovalce in vse bolj številčna društva in posameznike, ki se ukvarjajo z dediščino, s tradicijo, kulturnim turizmom itd. Njena poglavitna prednost je poleg zelo obsežnega opusa teoretskega gradiva poudarek na lastnih zgodovinskih raziskavah ter predvsem lastnem etnografskem delu; vsak »terenski etnograf« ve, koliko časa in truda vzamejo. V množici sodobnih teoretskih raziskav vidim njeno pomanjkljivost kvečjemu v tem, da se včasih zaplete v ponavljanja enakih oziroma podobnih teoretskih stališč različnih avtorjev, ter da so ponekod etnografska spoznanja premalo vsebinsko prepletena s teorijo, kot da bi teorijo samo potrjevala, ne pa je tudi soustvarjala. Zaradi vsega truda, vloženega v knjigo, mi je žal, da so v angleščino prevedene sklepne misli tako skromne in tuji strokovni javnosti ne prikažejo vse znanstvene širine knjige, ki presega tako kraško kot slovensko kulturno okolje. Ne glede na drobne pomanjkljivosti naj obvelja, da si knjiga zaradi odlične znanstvene analize zasluži, da jo vzamejo v roke vsi, ki se s pojmom dediščine srečujejo ne le pri raziskovanju, temveč tudi v praksi.

Literatura

LENCLUD, Gérard: La tradition n'est plus ce qu'elle était ... Sur les notions de tradition et de société traditionnelle en ethnologie. *Terrain* 9, 1987, 110–123 (dosegljivo tudi na: <http://terrain.revues.org/3195>).

